

lave levestandard i Rusland før krigen var bl. a. et resultat af dårlige transportmidler. Transportmidlernes udbygning var nødvendig for en højere levestandard, men uden hjælp udefra krævede det en betydelig sværindustri. En sådan udvikling kunne kun fremmes under et plansystem, idet den meget lave levestandard, der oprindeligt var i Rusland, betød et stort latent behov for konsumvarer, der under et liberalt system ville have udelukket de store investeringer i sværindustrien. Samtidig gør Dobb opmærksom på, at femårsplanerne samtidig med investeringsprogrammerne regnede med en stadig forbedring af konsumtionen. Over for vesteuropæiske tvivlere på dette punkt henviser Dobb til den betydelige arbejdskraftreserve, som var til stede i det russiske landbrug. Forøgelsen af landbrugets produktivitet er den allervæsentligste faktor i den industrialisering og levestandardforbedring, som har fundet sted under de russiske femårsplaner.

Investeringsforøgelsen og vandringen til byerne, der er sammenknyttede led i industrialiseringsprocessen, må efter Dobb betyde stigende pengeindkomster. De stigende pengeindkomster medfører igen høje priser på forbrugsvarerne og en voksende margin mellem forbrugerpris og omkostninger, som netop — i form af omsætningsafgifter — bruges til at finansiere investeringerne.

I denne forklaring på udviklingens sammenhæng kan man følge Dobb, og de følgende dele om den økonomiske historie bekræfter også, at dette er hovedtrækkene; men en vigtig side af problemet er jo, hvordan denne udvikling har kunnet sætte sig igennem over den menneskelige faktor og med et sådant resultat, at industrialiseringen i Rusland har udviklet sig med en sådan fart, at det i en generations levetid på trods af to krige næsten har været muligt at indhente Vesteuropa, som man ved første verdenskrigs begyndelse lå mere end 3 generationer bag efter. Dette er efter Dobb planøkonomiens resultater, og han begrundet disse resultater med forskellige forklaringer, hvoraf nogle er acceptable som betydningsfulde, andre meget vanskelige at finde særlig væsentlige. Den til systemet knyttede omformning af fagforeningerne, det differentierede lønsystem og stakhanovbevægelsen hører til de acceptable.

Det samme gælder finansieringens fordeling fra de centrale planmyndigheder ud til de enkelte lokale områder. Derimod har man vanskeligere ved at blive overbevist om, at den sovjetrussiske kapitalopfattelse, hvorefter kapitalapparatet er en social arv, som skal afleveres forbedret til næste generation, kan betyde så meget for kapitalapparatets opbygning som den kapitalistiske ejendomsret. Ligeledes stiller man sig tvivlende over for, hvor meget der faktisk er opnået ved opdrægtelse til samarbejde. Her kommer man til et spørgsmål, som ikke kan klares uden redogørelse for det politiske system, partipolitik og udrensingsmanøvrerne; men herom er der meget lidt i Dobbs bog.

Det er allerede fremgået, at Dobb er udpræget positiv i sin stillingtagen over for udviklingen i Sovjet. Det burde ikke afholde folk med en helt anden indstilling fra at give sig i kast med bogen. Selv om den er velvillig, er der ikke tale om propaganda, og den fremlægger en række kendsgerninger om udviklingen i Rusland, som bør kendes blandt økonomer og fortjente udbredelse langt ud over deres kreds.

Niels Banke.

Erik Dahmén: Svensk Industriell Företagarverksamhet. Kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919—1939. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm 1950. Band I og II. 399 + 295 sider. Pris: 28 sv. kr.

I dette omfattende værk, hvor 1ste bind indeholder beskrivelsen og analysen og 2det bind det statistiske materiale samt redogørelse for dets fremskaffelse og behandling, har forfatteren beskrevet den svenske industris udvikling i mellemkrigsårene.

I det foreliggende arbejde gives en historisk og statistisk skildring af svensk industri. Bogens vægt er midlertid ikke lagt på den historiske skildring, men derimod på analysen af omdannelsesprocessen i svensk industri. Dahmén's arbejds metode er at indordne de historiske undersøgelser i et analyseskema bygget på »explicita teoretiska frågeställningar« og hans tanke er i virkeligheden at sammenkæde konjunkturforskningen og historiskskrivningen. Der er dog i denne henseende mere tale om et perspektiv end om et egentligt mål for undersøgelsen.

lave levestandard i Rusland før krigen var bl. a. et resultat af dårlige transportmidler. Transportmidlernes udbygning var nødvendig for en højere levestandard, men uden hjælp udefra krævede det en betydelig sværindustri. En sådan udvikling kunne kun fremmes under et plansystem, idet den meget lave levestandard, der oprindeligt var i Rusland, betød et stort latent behov for konsumvarer, der under et liberalt system ville have udelukket de store investeringer i sværindustrien. Samtidig gør Dobb opmærksom på, at femårsplanerne samtidig med investeringsprogrammerne regnede med en stadig forbedring af konsumtionen. Over for vesteuropæiske tvivlere på dette punkt henviser Dobb til den betydelige arbejdskraftreserve, som var til stede i det russiske landbrug. Forøgelsen af landbrugets produktivitet er den allervæsentligste faktor i den industrialisering og levestandardforbedring, som har fundet sted under de russiske femårsplaner.

Investeringsforøgelsen og vandringen til byerne, der er sammenknyttede led i industrialiseringsprocessen, må efter Dobb betyde stigende pengeindkomster. De stigende pengeindkomster medfører igen høje priser på forbrugsvarerne og en voksende margin mellem forbrugerpris og omkostninger, som netop — i form af omsætningsafgifter — bruges til at finansiere investeringerne.

I denne forklaring på udviklingens sammenhæng kan man følge Dobb, og de følgende dele om den økonomiske historie bekræfter også, at dette er hovedtrækkene; men en vigtig side af problemet er jo, hvordan denne udvikling har kunnet sætte sig igennem over den menneskelige faktor og med et sådant resultat, at industrialiseringen i Rusland har udviklet sig med en sådan fart, at det i en generations levetid på trods af to krige næsten har været muligt at indhente Vesteuropa, som man ved første verdenskrigs begyndelse lå mere end 3 generationer bag efter. Dette er efter Dobb planøkonomiens resultater, og han begrundet disse resultater med forskellige forklaringer, hvoraf nogle er acceptable som betydningsfulde, andre meget vanskelige at finde særlig væsentlige. Den til systemet knyttede omformning af fagforeningerne, det differentierede lønsystem og stakhanovbevægelsen hører til de acceptable.

Det samme gælder finansieringens fordeling fra de centrale planmyndigheder ud til de enkelte lokale områder. Derimod har man vanskeligere ved at blive overbevist om, at den sovjetrussiske kapitalopfattelse, hvorefter kapitalapparatet er en social arv, som skal afleveres forbedret til næste generation, kan betyde så meget for kapitalapparatets opbygning som den kapitalistiske ejendomsret. Ligeledes stiller man sig tvivlende over for, hvor meget der faktisk er opnået ved opdragelse til samarbejde. Her kommer man til et spørgsmål, som ikke kan klares uden redogørelse for det politiske system, partipolitik og udrensingsmanøvrene; men herom er der meget lidt i Dobbs bog.

Det er allerede fremgået, at Dobb er udpræget positiv i sin stillingtagen over for udviklingen i Sovjet. Det burde ikke afholde folk med en helt anden indstilling fra at give sig i kast med bogen. Selv om den er velvillig, er der ikke tale om propaganda, og den fremlægger en række kendsgerninger om udviklingen i Rusland, som bør kendes blandt økonomer og fortjente udbredelse langt ud over deres kreds.

Niels Banke.

Erik Dahmén: Svensk Industriell Företagarverksamhet. Kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919—1939. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm 1950. Band I og II. 399 + 295 sider. Pris: 28 sv. kr.

I dette omfattende værk, hvor 1ste bind indeholder beskrivelsen og analysen og 2det bind det statistiske materiale samt redogørelse for dets fremskaffelse og behandling, har forfatteren beskrevet den svenske industris udvikling i mellemkrigsårene.

I det foreliggende arbejde gives en historisk og statistisk skildring af svensk industri. Bogens vægt er midlertid ikke lagt på den historiske skildring, men derimod på analysen af omdannelsesprocessen i svensk industri. Dahmén's arbejds metode er at indordne de historiske undersøgelser i et analyseskema bygget på »explicita teoretiska frågeställningar» og hans tanke er i virkeligheden at sammenkæde konjunkturforskningen og historiskskrivningen. Der er dog i denne henseende mere tale om et perspektiv end om et egentligt mål for undersøgelsen.

Forfatteren gør gældende, at opmærksomheden hidtil i for ringe grad har været rettet mod de problemer, der knytter sig til begreberne: nye varer, ny teknik, nye organisationsformer samt strukturelle virkninger af statens økonomiske politik.

Utvivlsomt er det rigtigt, at de strukturelle ændringer i samfundslivet fortjener en større agtpågivenhed, og studiet af disse forhold kan sikkert give værdifulde bidrag til moderne samfundsmæssige balancekalkuler, hvor der arbejdes med begreber som nationalindkomst, likviditet, investering, forbrug etc., og forfatteren mener, at studiet af omdannelsesprocesserne kan give vægtige bidrag til konjunkturforskningen.

I kapitel 4 forelægges omdannelsesanalysebegreber og problemstillinger. Blandt de vigtigste er analysen af virksomhedsetableringen og »dødeligheden«, som er statistisk belyst, men desuden arbejdes der med en række begreber, som hjælper til at uddybe og forklare sammenhængen. Som eksempler på disse begreber kan nævnes innovation, fejlinvestering, markedsudvidelse og -indskrænkning, strukturelle spændinger og udviklingsblokke. Begrebet innovation i forbindelse med spørgsmålet om nye produktionsmetoder, nye varer, gives der en udmærket teoretisk og praktisk forklaring på. Udviklingens balanceproblem analyseres ved anvendelse af begrebet udviklingsblok, idet forfatteren omtaler udviklingen i en række industrier, som alle er påvirket af den samme tekniske eller økonomiske nydannelse f.eks. elektrificeringen. De økonomiske problemer, der opstår omkring en sådan udviklingsblok kan f.eks. være, hvorvidt der er harmoni mellem de forskellige industrigrupper. Dahméns fremstilling indeholder mange nye og værdifulde betragtninger, og selv om forfatteren i sine slutninger undertiden går noget videre end det foreliggende materiale synes at berettige til, indeholder hans behandling af samfundslivets strukturforhold en sådan rigdom af tankevækkende problemstillinger, at der bliver rigeligt at skrive på forfatterens kreditside.

I bogens II-del, kapitlerne 5—9, redegøres for ændringerne i produktionsforhold og varedistribution (mærkevarernes fremtrængen). Den svenske grubeindustri udvikling omtales,

og endvidere berøres de forhold, der knytter sig til udviklingen på en lang række områder f.eks. 8-timers dagen, transportvæsenet, bilerne, elektrificeringen, centralvarmen, og i denne sidste forbindelse ændringerne i beklædningsvanerne, som atter påvirker forholdene i beklædningsindustrien.

I III-del, kapitlerne 10—15, behandles nyetableringen i industrien, udviklingen i bestående virksomheder og industribedrifters dødelighed. Særlig interesse knytter der sig til nyetableringens og dødelighedens karakteristika.

Før første verdenskrig var det især engroshandelens folk og de højere samfundsklasser, der etablerede og financerede nye industribedrifter, men karakteristisk for mellemkrigsårene var, at nye industribedrifter nu blev etableret af funktionærer og arbejdere fra de gamle industribedrifter. Arbejdernes tekniske uddannelse og kulturelle højnelse har været afgørende for denne ændring, og endvidere peges der på, hvorledes elektromotoren har muliggjort en relativ let og billig etablering. I jern- og stålindustrien var nyetableringen beskednen, idet kapitalbehovet var for stort, men f.eks. i værktøjsindustrien var der en livlig etableringsvirksomhed i mellemkrigsårene. De nye virksomheder var gennemgående små og forblev små. Ofte er de nye virksomheder vokset op i tilknytning til eller i ly af gamle, store virksomheder, og ikke sjældent står småbedrifterne som underleverandører til større bedrifter. Iøvrigt er den livlige etableringsvirksomhed i mellemkrigsårene hyppigt båret frem af nye varer, som f.eks. trikotagevarer, mineralvand, beton, og undertiden er etableringen typisk lokalt betonet. De nye og små industribedrifter fremstiller hyppigt færdigvarer, og forfatteren gør gældende, at dette ikke alene står i forbindelse med den førte økonomiske politik — specielt valutapolitiken, men at der også i tiden var en naturlig tendens — den øgede differentiering — som begunstigede færdigvareindustrien.

I det afsluttende afsnit vurderer forfatteren den betydning, studiet af omdannelsesprocesserne i industrien kan have for konjunkturforskningen.

Det er på forhånd klart, at omdannelsesprocessen kan skabe svage sektorer i nærings-

livet, og at en progressiv fremskridtsbevægelse medfører følsomhed overfor krise- og depressionssincitamenten bliver især klart, når det åbenbares, at der har været disharmoni i en udviklingsblok. Imidlertid vil det altid under en fremadskridende udvikling være vanskeligt at afgøre om expansionstendensen eller depressionstendensen vejer stærkest. Forfatterens egen konklusion er, at manglende harmoni i en udviklingsblok næppe er dominerende som depressionsskabende faktor, men at forholdet afgørende virker til skærpelse af depressionen, og dermed bliver man i virkeligheden henvist til at søge tilbage til den gængse konjunkturanalyser behandling af pris- og indkomstændringer.

Det er undertiden vanskeligt at få fat på sammenhængen mellem omdannelsesprocessen og konjunkturudviklingen. Der gives oplysning om en lang række specielle forhold i de enkelte svenske industrier, og man føler sig ikke altid helt overbevist om, at de spændinger, der påvises at have været til stede, har haft den indflydelse på konjunkturbevægelsen, som forfatteren mener. For konjunkturforskningen er bogen dog nyttig, fordi den fremhæver nødvendigheden af mere differentierede analyser og advarer mod overdrevne generaliseringer. Som forfatteren selv til slut siger, efterlader bogen det indtryk, at konjunkturstudiet ikke alene bør beskæftige sig med konjunkturcyklens totalbegreber, men at det er nok så vigtigt at arbejde med de omdannelsesprocesser, der foregår i samfundet, og måske vil det vise sig, at arbejdet med de strukturelle problemer i samfundet bliver en genvej for konjunkturforskningen.

For den praktiske økonomiske politik vil undersøgelser af samfundsstrukturens ændringer iøvrigt være af væsentlig betydning. Foruden at disse forhold har betydning for meget dagligt administrativt arbejde, vil det også under overvejelserne om, hvilken almindelig økonomisk politik, der skal føres, være betydningsfuldt at have kendskab til de spændinger, som samfundsstrukturen og kampen mellem gammelt og nyt indebærer.

Når man læser bogen, drager man ustandselig sammenligninger til danske forhold, og det ønske opstår uvilkårligt, at en tilsvarende dybtgående undersøgelse af danske struktur-

forhold var til rådighed. I de undersøgelser, som foregår i trustkommissionen, produktivtetsudvalget og arbejdsmarkedskommissionen bliver en række danske strukturforhold belyst, og med tiden kunne der måske blive lejlighed til at samarbejde disse kommissioners arbejde til en mere generel analyse af danske strukturproblemer.

A. Sonne.

Eduard Wytttenbach: Die wechselseitige Konjunkturabhängigkeit von Landwirtschaft und Industrie in den U. S. A., 1919-1941. A. Francke AG, Verlag, Bern 1947. 250 sider. Pris 28 sv. fr.

Medens flere ældre Forfattere har behandlet Forholdet mellem Industri og Landbrug i al Almindelighed, har Dr. Wytttenbach klogeligt begrænset sig til et bestemt Land og en bestemt Tidsperiode.

Bogen er delt i fire Hovedafsnit.

I første Afsnit gives nogle indledende Bemærkninger om »Das Wesen der Konjunkturschwankungen« med en Diskussion af Indexrækker, Sæsonudjævning m. m., hvorefter Forfatteren opstiller et Skema over amerikanske Konjunkturer siden 1919 med en meget rigoristisk Inddeling, den sidste Cyklus ser saaledes ud: Erholung Juli 1938—Mai 1939; Aufschwung Juni 1939—Mai 1947?; Rückschlag; Depression.

2. Afsnit giver en foreløbig Karakteristik af Landbrugskonjunkturer i U. S. A., medens de to følgende Afsnit er Bogens Hovedbidrag.

I 3. Afsnit undersøges Landbrugets Afhængighed af Industrien. Det begynder med en kort Gennemgang af tidligere Litteratur om Emnet og beskæftiger sig derefter under Anvendelse af et mægtigt Kurve- og Tabelmateriale med »Die empirische Analyse«.

Forfatterens empiriske Metode er den efter Anmelderens Mening meget farlige, at to (sjældent flere) Tidsrækker afbildes i samme Koordinatsystem, hvorefter Kurvernes Forløb kommenteres, og kun i Tilfælde af Uoverensstemmelser drages flere Variable ind i Diskussionen til Forklaring af »Afvigelserne fra det normale«.

Selvom Forfatteren nok er klar over, at